

TARİXİN TƏDRİSİ METODİKASI, TARİX FƏNNİNİN TƏRBIYƏEDİCİ İMKANLARI

UOT 373.3/5.

Tərgül Əliyəddin qızı Bayramlı
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

MÜASİR TARİX DƏRSİNİN MƏQSƏDLƏRİNİN KOMPLEKS ŞƏKİLDƏ HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNDƏ İNTERAKTİVLİYİN ROLU

Тергюль Алияддин гызы Байрамлы
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

РОЛЬ ИНТЕРАКТИВНОСТИ В КОМПЛЕКСНОЙ РЕАЛИЗАЦИИ ЦЕЛЕЙ СОВРЕМЕННОГО УРОКА ИСТОРИИ

Targul Aliyyadin Bayramli
State Pedagogical University of Azerbaijan

THE ROLE OF INTERACTIVITY IN THE INTEGRATED REALIZATION OF THE GOALS OF THE MODERN HISTORY LESSON

Xülasə: Məqalədə müasir tarix dərslərinin bir sıra mühüm məqsədləri geniş şəkildə verilmişdir. Tədris prosesinin problemlərinin kompleks şəkildə həllində müəllim və şagirdlərin bir-birilə bağlı fəaliyyəti əsas götürülür. Dərsin məqsədlərinin kompleks şəkildə həyata keçirilməsində didaktik materialların rolu xüsusi olaraq qeyd edilir. Eyni zamanda məqalədə bu metodun şagirdlərin yaradıcı, analitik fəaliyyətinin, düşünmə bacarığının inkişaf etdirdiyi vurğulanmışdır.

Açar sözlər: *interaktiv təlim, məqsəd, öyrədici, inkişafetdirici, tərbiyəedici müəllim, şagird, üsul.*

Резюме: В статье рассматривается ряд важных целей современного урока истории. Излагается, что интерактивная деятельность учителей и учащихся имеет большое место в комплексном решении проблем учебного процесса и подчеркивается роль дидактических материалов в комплексной реализации целей учебной программы. В статье также отмечается, что интерактивные методы развивают творческую и аналитическую деятельность учащихся.

Ключевые слова: *интерактивное обучение, цель, обучающий, развивающий, воспитательный, учитель, ученик, прием.*

Summary: The paper considers some important goals of the modern history lesson. It is given to understand that the interactive activity of teachers and students has a great place in solving complex problems of the educational process and emphasizes the role of didactic materials in the integrated implementation of the objectives of the curriculum. In the article also is given that interactive method develops the creativity and analytical skills of students.

Keywords: *interactive method, goal, educator, developer, educator, teacher, pupil, method.*

Hazırda təhsil prosesinin inkişafı məqsədi ilə müxtəlif tədbirlər həyata keçirilir. Müasir təlim texnologiyalarından istifadə nəticəsində şagirdlərin öyrədici, inkişafetdirici və tərbiyəvi funksiyası özünü daha çox göstərir və təhsilin keyfiyyətinin artmasına gətirib çıxarır. Müəllim yeni təlim texnologiyalarından istifadə edərək təlim prosesində qarşıya qoyulmuş məqsədlərin

həllinə nail olur. Müasir təhsil islahatlarında müəllimin peşəkarlığı bu istiqamətdə artırılır.

Təlimin öyrədici, inkişafetdirici, tərbiyəedici məqsədləri kompleks şəkildə həyata keçirilir, dərslərin məqsədlərinin aydınlaşdırılmasında vəhdət təşkil edirlər. Təlim məqsədlərinin mahiyyəti dövrün pedaqoji təfəkkürünün meyarlarını əks etdirir. Müxtəlif materialları tədqiq edən za-

man şagirdlərlə birlikdə müəllimlərdə məqsədi qoymağı, nəticə planlaşdırmağı öyrənir və öyrədici materialların bir çox həllini təklif edə bilirlər.

İnteraktiv metod bunların hər birini özündə əks etdirir. Təhsilin keyfiyyətini artırmaq məqsədi ilə dərslər fəal/interaktiv təlim metodları ilə həyata keçirilir. Dərsin məqsədlərini kompleks şəkildə həyata keçirmək üçün interaktiv metoddan istifadə etmək zəruridir. Çünki interaktiv təlim metodları şagirdlərin hərtərəfli inkişafını təmin edir.

Təlim məqsədlərinin reallaşdırılmasında təhsil bir sistem olaraq münbit şəraitin yaranmasına xidmət göstərir. Bu mənada təhsil təlim prosesinin qurulmasının zəruri şərti, həm də nəticəsi kimi çıxış edir. Belə bir fikirlə tamamilə razılaşmaq olar: “Təhsil, tərbiyə və psixi inkişaf imkanlarına malik olan, təlimin həm zəruri şərti, həm də nəticəsi kimi özünü göstərən bilik, bacarıq və vərdişlərin məcmusu kimi xüsusi qaydada təşkil olunan idrak fəaliyyətinin idarə edilməsi prosesidir” (4, 64-70).

Öyrədici, inkişafetdirici və tərbiyəvi məqsədlər dərs zamanı bütün şagirdlərin imkanlarına yönəldilir. Təlimin öyrədici məqsədi dərsin mövzusunda müəyyən edilir. Təlimin inkişafetdirici və tərbiyəvi məqsədlərini müəyyən etmək üçün ilk öncə şagirdlərin bacarıqlarını, keyfiyyətlərini təyin etmək lazımdır. İnkişafetdirici təlim pedaqoji prosesin əsas problemini həll edir. Bu təlim şəxsiyyətin hərtərəfli formalaşma prosesinə xidmət edir. Dərs materialının seçilməsi və sistemləşdirilməsi də şagirdlərin inkişafetdirici məqsədlərinin həllinə yönəldilir. Təlimin inkişafetdirici məqsədi fənlərarası əlaqələrdə də şagirdlərin inkişafını təmin edir.

Pedaqoji psixologiyada bərqərar olmuş ənənələrə görə inkişafetdirici təlim məqsədləri bilavasitə əqli inkişaf ölçüləri ilə araşdırılır. “İdrak proseslərinin, ilk növbədə, təfəkkür və təxəyyülün inkişafı fikri əməliyyatların (tədris əməliyyatlarının) və intellektual (tədris əməyi) bacarıqların formalaşdırılması inkişafetdirici təlim məqsədlərinin əsas yönümünü müəyyən edir” (1, 12).

Müasir dövrdə təhsilin inkişafında görülən mühüm tədbirlərdən biri təhsilin məzmunun yeni konsepsiyalar əsasında formalaşdırılmasıdır. Bunun əsas məqsədi inkişafetdirici və tərbiyəvi təlimin yaradılması üçün imkanlar yaratmaqdır. İnkişafetdirici və tərbiyəvi təlim arasında

sıx bağlılıq vardır. Dərs prosesində öyrədici, inkişafetdirici və tərbiyəvi təlim eyni zamanda həyata keçirilir. Şagirdlər bu prosesdən keçdikdən sonra onların öyrənməyə marağı artmış olur.

Təlimin tərbiyəvi məqsədi şagirdlərin şəxsiyyət kimi formalaşmasını təmin edir. Nəzarət və qiymətləndirmə prosesi tərbiyə məqsədlərinin inkişafında xüsusilə əhəmiyyətlidir. Tərbiyəvi təlim şagirdlərə ümumi məqsədlər uğrunda bir olmağı öyrədir.

İnteraktiv təlim tədrisin səmərəliliyini və təhsilin keyfiyyətinin artmasını təmin edir. Öyrənmə prosesində fəal/interaktiv metodlardan istifadə şagirdlərin bilik fəaliyyəti və motivasiyasına, intellektual fəaliyyətin formalaşmasına, şəxsiyyətin inkişafına, məlumat bazasının artmasına, tədrisin təkmilləşdirilməsinə kömək edir.

İnteraktiv təlim üsulları o zaman müsbət nəticə verə bilər ki, şagirdlər üçün müasir tələblərə cavab verən öyrədici mühit yaradılsın. Öyrədici mühit üç komponentdən ibarətdir: 1) sosial – psixoloji; 2) informasiya mühiti; 3) əşyavi mühit (3, 514).

İnteraktiv təlimdə şagird dərsin subyektinə çevrilir. Burada müəllimin və şagirdin əməkdaşlığı yüksək qiymətləndirilir. Dərsdə qarşıya qoyulmuş məqsəd bütün texniki avadanlıqlar, veriləcək biliklər, dərs vəsaitləri, şagirdlərin yaş xüsusiyyətləri və psixoloji amillər nəzərə alınaraq interaktiv təlimə müraciət edilir.

Fəal/interaktiv təlim metodu təqdim edilən informasiyanın ziddiyyətli və yarımçıq olması səbəbində nəqli cəhətdən gərgin (problemlə) vəziyyətin yaradılmasına əsaslanır. Bu cür vəziyyətin yaradılması şagirdləri qarşıya qoyulmuş məqsədə nail olmaq yollarını axtarmağa sövq edir və bununla da onların təfəkkürünü fəallaşdırır. Bu da öz növbəsində şagirdlərdə idrak fəallığı yaradır, onların tədqiqat fəaliyyətini artırır (5, 12).

İnteraktiv metodları tətbiq edən zaman müəllim yaradıcılığı inkişaf etdirmək üçün bu metodla işləməyi öyrənməlidir. Problemlə axtarış metodlarının inkişafı şagirdlərin yaradıcılıq və tədqiqat fəaliyyətlərini təşkil etmək üçün əsasdır və o nəticədə interaktiv təlimin əsasını təşkil edir. İnteraktiv təlimlə şagirdin dərs boyu işləməsini təmin etmək vacibdir.

İnteraktiv metod müəllim-şagird, şagird-şagird qarşılıqlı əlaqələrini nəzərdə tutur. Bu tə-

lim metodu tədris prosesinin kompleks problemlərinin həllinə yönəlmiş müəllim və şagirdlərin bir-birinə bağlı fəaliyyət metodudur.

Fəal dərslə-müəllimin mövqeyi - "bələdçi" (fasilitator), "aparıcı" (istiqlalət verən) mövqeyidir. Fəal təlim prosesində şagirdləri biliklərə aparan yolda müəllimin bir bələdçi kimi əsas funksiyası, təyinedici rolu fasilitasiya (ingilis dilindən *facilitation* - əlverişli şərait yaratma) adlanır. Bu, müəllim liderliyinin yeni tipidir. Bu liderlik müəllimlə şagirdin təhsilin məqsədinə nail olmağa yönəldilmiş birgə fəaliyyətinə əsaslanır. Bu zaman müəllim şəxsiz nüfuz sahibi kimi sinif üzərində "ağalığ" etmir və özünü ondan yüksəkdə tutmur. Əksinə o, sistemli, ardıcıl və məqsədyönlü şəkildə şagirdlərlə əməkdaşlıq edir: problemlə vəziyyəti təşkil edir, tədqiqat məqsədlərinin qoyuluşunda şagirdlərə istiqamət verir, bunların həllində metodik kömək göstərir, biliklərin əldə edilməsi və mənimsənilməsi yollarını öyrədir (2, 369).

Fəal təlimdə şagirdin rolu "kəşf edən", "tədqiqatçı" adlanır. Şagird ona lazım olan bilikləri müstəqil şəkildə əldə edir. Problemləri tədqiqat yolu ilə həll edir.

Məşğələlərin təşkilinin əsas prinsipini müəllimin şagirdlərlə, şagirdlərin isə bir-biriləri ilə kommunikasiyaları təşkil edir. Müasir təlim üsullarının əsasında məhz bu prinsip dayanır. Yeni üsullar dərslə şagirdlərin fəal iştirakını, qarşılıqlı əlaqəsini nəzərdə tutur ki, bu da onların tam şəkildə dərk etmə prosesinə cəlb edilməsinə səbəb olur. Uşaqlar müəllimin təcrübəsini passiv qəbul etmir, onunla birlikdə ətraf aləmin fəal tədqiqatçısına çevrilirlər (3, 505).

Dərslə məqsədlərinin kompleks şəkildə həyata keçirilməsində fəal/interaktiv metodun rolu böyükdür. İnteraktiv öyrənmə prosesində şagirdlərdə əməkdaşlıq qabiliyyəti inkişaf edir, məhsul-

dar dialoqa və yüksək qabiliyyətə malik olurlar. Prosesin hər bir iştirakçısının arzuları və fikirləri nəzərə alınır, çətin həyat problemlərinin həllində təcrübələri zənginləşdirilir. İnteraktiv öyrənmənin əsas xüsusiyyətləri dərslərdə müəllimlər və şagirdlər arasında interaktiv dialoqun yaradılması, təşkil edilməsidir. Bu dialoq təhsil prosesinin hər bir iştirakçısı üçün mühüm vəzifələrinin birgə həlli və ümumi məqsədə nail olmaq üçün qarşılıqlı anlaşma, qarşılıqlı əlaqə yaratmağı təmin edə bilər.

Nəticə olaraq belə qənaətə gəlirik ki, dərslə məqsədlərinin kompleks şəkildə həyata keçirən zaman:

- müəllimlə-şagirdin qarşılıqlı əlaqəsi yaranır;
- öyrədici, inkişafetdirici, tərbiyəedici məqsədlər vəhdət təşkil edir;
- şagirdlərin yaradıcılıq və tədqiqat fəaliyyətləri təmin edilir;
- şagird dərslə subyektinə çevrilir;
- şagirdləri qarşıya qoyulmuş məqsədə nail olmaq yollarını axtarmağa sövq edir;
- şagird müstəqil şəkildə tədqiqat apara bilər;
- müəllim biliklərin əldə edilməsi və mənimsənilməsi yolunda bələdçilik-fasilitator rolunda çıxış edir.

Problemin aktuallığı. Müəllim dərslə keçən zaman təlimin öyrədici, inkişafetdirici və tərbiyəedici məqsədlərini vəhdət halında həyata keçirir və şagirdləri də bu məqsədlər əsasında öyrədir, inkişaf etdirir və tərbiyə edir.

Problemin elmi yeniliyi. Dərslə məqsədlərini kompleks şəkildə həyata keçirən zaman interaktiv təlimin rolu geniş şəkildə qeyd edilmişdir. Dərslə müəllim və şagird qarşılıqlı əməkdaşlıq şəraitində fəaliyyət göstərməsi qeyd edilmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədə təlimin məqsədlərinin nəzəri və praktiki obyektiv, kompleks təhlil edilmiş və müasir dövrdə bu prosesə elmi münasibət aydınlaşdırılmışdır.

Ədəbiyyat

1. Əlizadə Ə.Ə., Sultanova İ.H. Taksonomiya nəzəriyyəsi və təcrübəsi: müasir məktəbin işıqlı yolu. Bakı: ADPU, 2008.
2. Əmirov M.M. Tam orta məktəbdə tarixin fəal interaktiv təlimi metodikası. Ali məktəblərin tarix fakültəsi tələbələri üçün dərslə vəsaiti. Bakı, 2011.
3. Feyziyev C.Ə, İbrahimov F.N, Bədiyev S.R. Didaktika. Bakı: Mütərcim, 2011.
4. Mehrabov A.O. Təhsilin yeni məzmununun bəzi yeni pedaqoji konturları // Kurikulum, 2008, № 1
5. Veysova Z. Fəal/interaktiv təlim: müəllimlər üçün vəsait. Bakı, 2007.

E-mail: thargulb@gmail.com

Rəyçilər: *ped.ü.elm.dok., prof. M.M. Əmirov, ped.ü.fəls.dok. D. Musayev*

Redaksiyaya daxil olub: 02.02. 2018